

Nr 463

Av herr Kellgren m. fl., om tillsättande av en beredning för yrkesutbildningsfrågor.

Den praktiska yrkesutbildningens ekonomiska och sociala betydelse har av flera skäl under senare år blivit alltmera erkänd av näringsliv och samhälle.

Den tekniska utvecklingen ställer ständigt ökade krav på yrkeskunnighet och anpassningsbarhet hos de i produktionen verksamma, nya arbetsmetoder utvecklas, ny teknik tillkommer, råvaror och halvfabrikat får ändrad användning och produktionen löper i ständigt nya och mera komplicerade produktionskedjor.

Marknadsutvecklingen och konsumtionens ständiga växlingar medför vidare skärpta krav på företagens och arbetskraftens anpassningsförmåga. Våra möjligheter att för framtiden hävda oss på stormarknaderna beror till väsentlig del på om vi kan utnyttja vårt speciella företräde med en ambitiös och yrkesmedveten arbetskraft, verksam inom alla led av produktionen. Länder som investerar särskilt mycket och på rätt sätt inom yrkesutbildningens stora fält har av allt att döma de största utsikterna att hävda sig under den andra industrialiseringsepok vi för närvarande kan anses genomleva. Även det ständigt större kapital som i vår tid ställs bakom varje samselsatt fordrar i ökad omfattning en utbildning där inriktningen mot kvalitet framträder tydligt.

Vilket är då läget i dag i fråga om den praktiska yrkesutbildningen?

Tyvärr finns inga tillräckliga statistiska data över yrkesutbildningens prestationer och inriktning. Den statistisk, som överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY) utarbetar, avser elever i heltidskurser om minst 5 månaders längd vid centrala, kommunala och enskilda yrkesskolor. Den är summarisk och lämnar ingen vägledning om man vill bedöma yrkesutbildningens omfattning i förhållande till det totala behovet, ej heller om man vill försöka uppskatta utbildningens omfattning i förhållande till de nytilträdande årsklassernas storlek.

Det bör därför genast framhållas, att behovet av förbättrad utbildningsstatistik på yrkesutbildningens område är angeläget att tillgodose, om man vill uppnå förbättrad yrkesutbildning och därvid undvika onödiga investeringar eller utbyggnad av utbildningen i fel riktningar och på fel platser i landet.

Med ledning av arbetsmarknadsstyrelsens skol- och utbildningsstatistiska uppgifter (Arbetsmarknadsinformation, Serie S, nr 3/1959 Lan II A) kan man bilda sig en uppfattning om det allmänna läget beträffande den samlade skol- och yrkesmässiga utbildningen. Resultatet blir följande.

Tillskottet till arbetsmarknaden med fördelning efter utbildningsnivå år 1957 (delvis uppskattade tal)

	Antal	%
Personer med studentexamen (motsvarande) eller högre utbildning	10 100	11
Personer med lägre fackutbildning (teknisk, merkantil m. m.)	10 000	10
Personer med realexamen (motsvarande) utan vidareutbildning av ovanstående slag	12 000	12
Personer med folkskola utan vidareutbildning av ovanstående slag	65 000	67
	97 100	100

Överstyrelsens för yrkesutbildning (KÖY) statistik och andra uppgifter beträffande yrkesutbildningens omfattning ger vid handen att ca 30 000—35 000 elever blir utbildade per år (siffran bör inte förväxlas med KÖY:s uppgifter för de under utbildning varande eleverna, vilkas antal för 1958 uppges till 37 000). Siffran betyder, att kanske något mera än hälften av tillskottet av arbetskraft till arbetsmarknaden blir yrkesutbildad i skolmässig mening, något mindre än hälften får ingen utbildning alls eller kommer i bästa fall att efter hand erhålla sådan utbildning på arbetsplatsen i en eller annan form, antingen efter de regler kollektivavtalen föreskriver eller också efter de regler som företagaren ensam anser sig böra föreskriva.

De här lämnade uppgifterna om andelen ungdomar, som erhåller yrkesutbildning i skolmässiga former, styrks av arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) intervjuundersökning i november 1959 rörande ungdomens sysselsättnings- och utbildningsförhållanden. Till personer i åldern 14—20 år (födda 1939 t. o. m. 1945) ställdes frågor rörande den skolmässiga utbildningen samt utbildningen på arbetsplatsen. Antalet utförda ungdomsintervjuer var 2 386.

Ungdomens sysselsättnings- och utbildningsförhållanden i november 1959 (14—20 år). Uppräknade tal.

	Pojkar	Flickor
<i>I allmänbildande skolor av alla slag</i>	<i>104 500</i>	<i>123 400</i>
<i>Under yrkesutbildning</i>		
yrkesutbildande skolor	31 100	25 900
lärlingar, elever, praktikanter	35 300	24 300
instruktion på arbetsplatsen	25 900	22 000
	Summa 92 300	72 200

	Pojkar	Flickor
<i>Ej under utbildning</i>	96 000	132 900
Sysselsatta, ej i arbete p. g. a. sjukdom o. dyl.	2 300	5 500
Arbetslösa	6 500	7 700
Värnpliktiga	35 600	—
Ej uppgift	13 600	4 600
<i>Totalsumma</i>	<u>350 800</u>	<u>346 300</u>

Undersökningen visar att inte mindre än 96 000 pojkar och 132 000 flickor i november 1959 inte undergick någon yrkesutbildning vare sig i skolmässiga former eller på arbetsplatsen. Även om en del ungdomar i 19- och 20-årsåldern hunnit erhålla en tillfredsställande utbildning men ändå kommit med i räkningen av ungdomar som just vid undersökningstillfället inte erhöll någon utbildning, kan man uppskattningsmässigt våga omdömet att lika många pojkar som i dag får utbildning inte erhåller någon yrkesutbildning, och bland flickorna är detta senare antal väsentligt större. Det bör vidare påpekas, att i uppgifterna om antalet ungdomar i yrkesutbildande skolor inräknas även elever i småkurser av olika slag.

Det här påvisade stora behovet av yrkesutbildning är sedan länge känt och sedan en följd av år befinner sig yrkesutbildningen glädjande nog i snabb utveckling, intresset från statliga och kommunala myndigheters sida är stigande och efterfrågan från ungdomarnas och föräldrarnas sida av utbildningsplatser gör sig starkt påmint. Ibland förefaller det svårare att erhålla plats i en praktisk utbildning än i en teoretisk. Många elever måste avvisas särskilt i de större städerna. Framför de mest åtrådda yrkeslinjerna utbildas i dag inte sällan långa sökandeköer.

Inte bara i vårt eget land är intresset för yrkesutbildning stigande utan så är fallet i flertalet andra länder, inte minst i de små länderna, vilkas ekonomiska villkor och förhållanden kan bedömas bli starkt påverkade av marknadsutvecklingen. Över hela världen söker man sig fram till ny utbildningsteknik och nya former för utbildning i företagen. Det bekräftas mer och mer, att den gamla hantverksutbildningen inte alltid är den ändamålsenligaste i vår tid. Statiska, stela utbildningssystem med ett antal fixerade lärlingsår i yrket håller på att bytas ut mot system, där specialisering sker i många riktningar på en allmän utbildningsgrund och där utbildningen aldrig kan anses avslutad utan yrkeskunnigheten följes upp och stödjdes med hjälp av fortbildningskurser och aktivisering med hänsyn till senaste tekniska rön och erfarenheter. Det är ett livsintresse för vårt land att ej komma efter i utvecklingen.

Om det sammanlagda behovet av yrkesutbildningsplatser i vårt land kan inga säkra siffror anges, blott uppskattningar göras. Det otillfredsställda behovet torde röra sig om 25 000 å 30 000, om man uppställer önskemålet att all eller så gott som all nytillträdande arbetskraft, i första hand ungdom, skall ha genomgått en i varje fall så pass elementär utbildning, som motsvaras av en heltidskurs om minst 5 månaders längd eller i praktiken som regel 1 års utbildning.

Behovet av yrkesutbildningsplatser kan emellertid anses vara betydligt större än den angivna siffran. Utom utbildning av ungdom, som från grundskola eller annan allmän skola söker sig ut i arbetslivet, finns bland de redan yrkesverksamma betydande omskolnings-, fortbildnings- och vidareutbildningsbehov. Dessa behov sträcker sig från ren nyutbildning av den slags arbetskraft som måste byta yrke, alltså ofta en mycket kvalificerad och långvarig utbildning, till arbetsträningsskurser och upptrimningskurser av kanske ibland några veckors eller månaders längd.

Arbetsmarknadsstyrelsen har försökt uppskatta detta vuxenbehov av utbildning och kommer från skilda utgångspunkter fram till att det årligen berör lägst 25 000 å 30 000 personer, avseende partiellt arbetsföra, arbetshindrade, husmödrar som vill återvända till arbetslivet sedan barnen vuxit upp, personer som efter hand visat sig svårplacerade därför att de saknar en tillräckligt grundlig utbildning, medelålders personer som av hälsoskäl tillrådes eller blir tvingade till att byta yrke, personer, som på grund av arbetslöshet tvingas byta arbetsplats och yrke etc. Siffran skiftar givetvis i olika konjunkturlägen, och den angivna siffran 25 000 å 30 000 får betraktas som en minimisiffra, som i tider med starka konjunktur- och strukturförändringar hastigt växer. Under arbetslöshetsperioder växer yrkesutbildningskraven, därför att arbetskraften måste anpassas till den efterfrågan som gör sig gällande inom expansionsområdena. Under högkonjunkturår måste reserverna av arbetskraft ofta utbildas för att kunna tas i anspråk.

Utöver dessa behov anmäler sig i samband med den nioåriga obligatoriska skolans genomförande ständigt ökade anspråk på praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning. Undervisningsrådet Jonas Orring har vid NKI-skolans fjärde Tällbergskonferens den 6—8 april 1959 lämnat en rad upplysande uppgifter.

Skolans behov av näringslivets medverkan vid praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning

Arskurs resp. ämne	Totala antalet elever	Elevernas fördelning på yrkespraktik resp. yrkesarbete samt till yrkespraktiken hörande handledning		
		I obl. skolan	I yrkesskolan	I näringslivet
8 praktisk yrkesorientering 4 veckotimmar	60 000	obetydligt enstaka fall	knappast alls	huvudparten
9 förberedande yrkesutbildning 11—15 veckotimmar	40 000	30—35 %	25—30 %	35—40 %
7 hj ¹ tillvalsämne 2 veckotimmar	6 000	huvudparten	knappast alls	någon del
8 hj ¹ praktisk yrkeskunskap 9 veckotimmar	6 000	huvudparten	knappast alls	någon del
9 hj ¹ yrkesarbete 17 veckotimmar	6 000	huvudparten	knappast alls	någon del

¹ Hjälp- och övriga specialklasser.

Undervisningsrådet Orring kommenterar sina uppgifter på följande sätt:

»Totalt är det fråga om 118 000 ungdomar som har anspråk på praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning.

De erforderliga praktikplatserna kan fördelas på den obligatoriska skolan, på yrkesskolan och på näringslivet. Som tabellen visar är läget f. n. det, att ett obetydligt antal kommer på yrkesskolan, nästan inga alls på den obligatoriska skolan och huvudparten följaktligen på näringslivet.

Om svårigheterna att placera ut ungdomarna redan statistiskt är mycket betydande, så blir de i verkligheten ännu större, bl. a. på grund av näringslivets struktur. Låt oss ta ett fall som t. ex. Sundsvall. Där finns ett rikt nyanserat näringsliv i själva staden och omnejden, men runt omkring ligger en krans av kommuner med föga differentierat näringsliv. Hur skall man klara yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning i sådana fall? Det måste väl bli en samverkan mellan företagen i de olika kommunerna, men det är klart att en sådan ordning ställer ytterligare krav på näringslivet.

Man ställs då inför alternativet att ordna den praktiska yrkesorienteringen rent skolmässigt och låta eleverna få den förberedande yrkesutbild-

ningen i näringslivet eller också gå den rakt motsatta vägen. Vilket skall man välja?

Ja, härvidlag ligger det så till, att en elev i praktisk yrkesorientering erfordrar 4 vad vi kallar praktikveckoplatser, medan en elev i förberedande yrkesutbildning fordrar 30—35 praktikveckoplatser. Slutsatsen skulle då bli att näringslivet bör få ta den praktiska yrkesorienteringen medan skolan sörjer för den förberedande yrkesutbildningen. Det ter sig som så mycket rimligare som man aldrig i skolan kan ge den alldeles odefinierbara arbetsmiljö, som eleverna upplever ute på en verklig arbetsplats. Därtill kommer att det ju finns en mångfald områden där skolans möjligheter till praktisk yrkesorientering är utomordentligt begränsade. Det är fallet när det gäller sjukvård, skogsbruk, jordbruk för att bara ta några exempel.

Både praktiska, psykologiska och pedagogiska skäl talar alltså för att man låter den praktiska yrkesorienteringen så långt som möjligt ske i företagen, medan den förberedande yrkesutbildningen ordnas i första hand i skolmässig form genom skolverkstäder i den obligatoriska skolans regi.»

Undervisningsrådet Orring behandlar vidare »tre allvarliga specialproblem», som han uttrycker sig:

»Det första har jag redan snuddat vid: Det gäller inpassningen i näringslivet av ungefär 6 000 hjälpklassel elever varje år. Detta är en lika grannliga som viktig uppgift ur näringslivets, samhällets och kanske framför allt ur mänskliga synpunkter.

Det andra problemet gäller flickornas yrkesval. Det är som vi vet fortfarande starkt traditionsbundet, och bär är nog skolans möjligheter till påtagliga insatser tämligen små. Det blir väl närmast föräldrarna, och så flickorna själva förstås, som får sörja för en ändrad inställning. Men nog är det väl rätt abderitiskt att tidningarna ska ta upp och behandla som en första klassens sensation det enkla förhållandet att några flickor blir droskbilschaufförer!

Det tredje specialproblemet gäller skolan och femdagarsveckan. Hur ska det bli när näringslivet får fem dagars arbetsvecka men skolan fortfarande har sex? Det gäller hundratusentals ungdomar som varje år sedan enhets-skolan genomförts ska ha sitt liv anpassat dels till skolans krav, dels till näringslivets rytm. Där ligger ett stort organisatoriskt problem.»

Det är alltså från tre olika håll, som anspråken på yrkesutbildningens kapacitet och utformning anmäler sig, nämligen:

I. Behovet av yrkesutbildning för ungdom som står i begrepp att efter skolgången välja yrke och sysselsättningsinriktning.

Detta otillgodosedda behov kan i förhållande till en årsklass ungdomar uppskattas beröra — som förut nämnts — 25 000 å 30 000 personer.

II. Behovet av yrkesutbildning i olika former för de vuxna, den s. k. »arbetsmarknadsmässiga» utbildningen.

Dessa behov kan lägst uppskattas till utbildning av 25 000—30 000 personer. Kapaciteten f. n. är 5 000 å 7 000 platser.

III. Behovet av praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning för skolungdom efter hand som den nioåriga skolan utbyggs.

Det förtjänar nämnas att år 1958 14 000 pojkar och 13 000 flickor i enhets- och folkskolan placerades i praktisk yrkesorientering. Antalet elever som anvisades praktik i näringslivet uppgick totalt till 32 000.

Det förefaller knappast realistiskt att KÖY även med en utbyggnad i den takt som skett under senare år skall bli i stånd att inom rimlig tid tillgodose behovet av yrkesutbildning. Antalet elever i heltidskurser om minst 5 månaders längd vid centrala, kommunala och enskilda yrkesskolor har under åren 1950—1958 ökat med ca 3 000 per år eller från 12 900 år 1950 till 37 000 år 1958. Under de allra senaste åren har utbyggnaden utgjort ca 5 000 platser per år, men även om utbyggnaden ytterligare påskyndas kommer det att ta betydligt mer än ett decennium, kanske 15—20 år, innan kapaciteten blir tillräcklig, allt beroende på ungdomskullarnas storlek i framtiden, kraven på utbildningens längd och kvalitet, utvecklingen av yrkesutbildningen inom de områden som inte berör KÖY, etc. Återstår alltså möjligheten att näringslivet liksom tidigare självt skall ta hand om yrkesutbildningen av en mycket stor del av nytillskottet av arbetskraft som direkt från den allmänna skolan går ut i arbetslivet.

Näringslivets olika branscher har under senare år glädjande nog visat ett stigande intresse för yrkesutbildningen. Allt fler företag lägger ned stora kostnader för att inom sin egen organisation utbilda arbetskraften och då inte bara den nytillträdande unga arbetskraften utan även den redan anställda, äldre arbetskraften. Stimulerande försöksverksamhet är i gång på flera områden, metodiken omprövas, särskilda lärare anställs, kursverksamhet hålles i gång för trimning och utbildning av den egna utbildningspersonalen. Inte minst de av arbetsmarknadens parter tillsatta yrkesråden har främjat verksamheten. Inom allt fler av arbetsgivarförbunden tillsätter man egna specialister, sakkunniga i yrkesutbildningsfrågor, för att främja utbildningen och driva upp kapaciteten.

Av olika anledningar måste man emellertid räkna med att företagens egna åtgärder, hur målmedvetna de än synes vara, kommer att visa sig otillräckliga för att tillgodose behoven på både kort och lång sikt.

1. Flertalet av våra företag är småföretag. Företagsräkningen 1951 anger att av ca 300 000 företag hade inte mindre än 288 000 färre än 26 anställda. Motsvarande siffror för industri och hantverk var 79 000 resp. 73 000. Det är uppenbart, att de många små men även de medelstora företagen har betydande svårigheter att inom sin arbetsorganisation få rum för en ändamålsenlig och tidsenlig utbildningsverksamhet. Den av företagen bedrivna utbildningen är också i dag i första hand en storföretagsföreteelse, om man bortser från av hantverkare sysselsatta lärlingar.

2. Inom alla områden äger i dag en betydande specialisering rum. Varje sysselsatt måste redan från början eller i varje fall relativt snabbt flyta in i arbetsorganisationen på arbetsplatsen och där utföra de tilldelade sysslorna. I långt mindre grad än tidigare finns det tid för instruktion och handledning. Den dagliga rutinen lägger hinder i vägen. Utbildning är något som med fördel kan ske vid sidan om det ordinarie arbetet men i anslutning till detta. Den ordinarie arbetskraften kan t. o. m. ofta bli störd av utbildningsverksamheten, den hindrar akordsarbetaren att åstadkomma den önskade

prestationen, den besvärar förmän och arbetsledare som är fullt upptagna med de ordinarie arbetsuppgifterna.

Detta är anledningen till att företagarna i gemen visar ett minskat intresse att ta emot och utbilda lärlingar utan anser att utbildningen är yrkeskolornas uppgift. Samma orsaker förklarar varför hantverkare, småindustriidkare och andra företagare, som traditionsenligt tagit emot lärlingar nu knappast gör detta längre utan att fordra kompensation av det allmänna i en eller annan form. Även lärlingarnas löner och krav på ytterligare förbättrade villkor gör företagarna mindre benägna att anställa ung arbetskraft för utbildning.

3. Den högre skolutbildningen medför att kraven på yrkesutbildningen ökar i motsvarande grad. Efter hand som enhetsskolan utbyggs får eleverna åtnjuta fördelarna av praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning. Deras önskemål om fortsatt ändamålsenlig yrkesutbildning kan i flesta fall anses ha blivit väckta; ungdomarna och deras föräldrar begär att utbildningen på arbetsplatsen eller i yrkesskola skall vara ändamålsenlig. Många företagare anser sig ha gjort sitt i och med att de medverkar vid den praktiska yrkesorienteringen och menar att den egentliga och slutliga yrkesutbildningen bör lämnas av särskilda skolor.

4. Å ena sidan har de enskilda företagen behov av specialister och specialinriktad arbetskraft, ofta ganska ensidigt utbildad sådan, men näringslivet i sin helhet och samhället såsom sådant har intresse av att yrkesutbildningen blir allsidig och inte alltför ensidigt inriktad. Omflyttningarna på arbetsmarknaden och näringslivets anpassning till förändrade tekniska och ekonomiska förhållanden framkallar behov av en sådan mera allsidig utbildning. Den enskilde måste också beredas möjlighet att välja yrke och sysselsättning inom en ganska vid sektor av näringslivet och inte bli alltför bunden till visst företag eller företagstyp.

De här angivna faktorerna medför att yrkesutbildningen inte lämpligen kan äga rum ensidigt i vare sig de traditionella skolmässiga formerna eller inom näringslivet. Liksom tidigare måste man söka sig fram till lämpliga samarbetsformer för yrkesskola och arbetsplats. Det är samverkan mellan samhälle och näringsliv som måste åstadkommas för lösning av yrkesutbildningens problem. Det finns ingen annan praktisk och realistisk väg.

Utom tidigare anförda skäl talar också de rent statsfinansiella och kommunalekonomiska hänsynen för att en sådan samverkan måste komma till stånd.

Om samhället — stat och kommun — skulle genomföra en utbyggnad av yrkesskolväsendet i skolmässiga former att motsvara behovet torde investeringskostnaden i byggnader, anläggningar och utrustning komma att uppgå till mellan 1 000 och 1 600 miljoner kronor. Dessa investeringar bör helst bli genomförda under loppet av 5 till 8 år, vilket innebär ca 200 miljoner kronor per år.

Det kan nämnas att KÖY i sina petita för 1960/61 redovisar ett planerat yrkesskolbyggande runt om i landet uppgående till ca 430 miljoner kro-

nor. Därav har KÖY redan inlämnat framställningar om statsbidrag för byggnader om 78 miljoner kronor och inom en nära framtid beräknas framställningar inlämnas för ytterligare 175 miljoner kronor.

Det behövliga nytillskottet av lärare är än svårare att uppskatta men torde inte understiga 2 000—2 500. I bilaga 4 till sakkunnigbetänkandet »Utbildning av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel» (SOU 1959: 8) anger länskolnämnderna behovet av nyanställda yrkes- och handelslärare för 1959/60 och 1960/61 till ca 750, men då saknas Stockholms stad, inom vilken stad yrkesskolväsendet är stätt under snabb utbyggnad. Man bör utgå ifrån att behovet av lärare redan inom några år uppgår till något tusental för att sedan fortsätta att öka till de ovan angivna siffrorna. Lägges därtill behövliga yrkeslärare inom övriga yrkesområden torde behovet stiga till 4 000 à 5 000 nya yrkeslärare. Vi befinner oss då ganska snart i en yrkesskolorganisation med en personal av samma storlek som den vid de allmänna läroverken.

Här antydda utvecklingstendenser torde ge vid handen att vägen med yrkesutbildning i traditionella skolmässiga former inte är framkomlig. Investeringsmässigt ställer den sig för dyrbar, personalmässigt blir den mycket svår att genomföra inte minst därför att näringslivet självt kommer att ha behov av all skicklig pedagogiskt utbildad personal och säkerligen inte vill släppa ifrån sig tillräckligt många kvalificerade lärarkrafter för att tillgodose de skolmässiga behoven. Inte heller är det sannolikt att övriga skolformer får överskott på lämplig pedagogisk personal. Man får vidare räkna med att den rent skolmässiga utbyggnaden kommer att gå för långsamt, näringslivet kan inte vänta i ett decennium eller längre på den utbildade och skolade personalen, de olika branscherna kommer därför att ta egna initiativ och genomföra egna åtgärder med risk för uppkomsten av åtskilliga olägenheter: utbildningen blir i första hand koncentrerad till de större företagen, den blir ensidigt inriktad och alltför specialiserad, den kommer allt fortfarande att bli otillräcklig i förhållande till hela näringslivets behov och den unga arbetskraftens berättigade önskemål och krav.

Den önskade samverkan mellan samhälle och näringsliv på yrkesutbildningens område har sedan gammalt insetts av statsmakterna, som framför allt statsbidragsvägen sökt främja den. I dag synes fyra olika möjligheter stå till buds för näringslivet vid anordnandet av utbildningskurser med statsbidrag. Här bortses alltså från de s. k. lärlingsbidragen, som är att betrakta som en speciell utbildningsform.

1. Statsbidragsmöjligheten vid utbildning helt inom företag (omfattande såväl utbildning i yrkesarbete som teoretisk undervisning) är begränsad till utbildning inom industri- och hantverksområdet. *Företagsskola* erhåller statsbidrag med stöd av bestämmelserna i Kungl. Maj:ts kungörelse om statsbidrag till yrkesskolor (SFS 480:1957 med ändringar), varvid skolan erhåller statsbidrag såsom B-skola (§§ 47 och 49). F. n. gäller att statsbidrag beviljas med högst 14 500 kr. per år och avdelning, varvid förutsätts,

att elevantalet uppgår till minst 8 och i regel högst 16 vid läsårets början. Är antalet elever mindre än 8, minskas bidraget i proportion till elevantalet. Förutsättningen för fullt bidrag är vidare, att utbildningen omfattar ett normalt läsår, d. v. s. vanligen 42 veckor. Dock har kurser, som pågått kontinuerligt och tillsammans utgjort ett läsår, godkänts för bidrag, vilket då för varje kurs beräknas i proportion till kurstidens längd i förhållande till normalläsår. Utbildningen är tänkt främst för ungdomar; såvitt det kunnat utrönas, är någon övre åldersgräns dock icke föreskriven.

Det förtjänar vidare nämnas att ansökan om statsbidrag skall vara ingiven till KÖY senast 3 månader före början av det budgetår ansökningen avser. Emellertid kan senare inkommen ansökan upptas till prövning. Om ej annat bestämts har KÖY att överlämna ärendet till Kungl. Maj:t med eget utlåtande för avgörande.

2. Därest kommun ställer sig som huvudman för utbildningsverksamheten och denna anordnas såsom *inbyggd skola* (kan förekomma endast vid industri- och hantverksföretag men föreslås utsträckt till flera näringsområden i årets åttonde huvudtitel) kan statsbidrag utgå jämlikt § 37 i nyssnämnda kungörelse. Statsbidrag utgår för inbyggd skola dels till kostnaderna för teoriundervisning med 9: 85 kr./tim., dels till kostnaderna för undervisning i yrkesarbete med ett belopp av högst 13 000 kronor för år. Vid helt läsår och med en beräknad teoriundervisning av 10 timmar för vecka skulle statsbidraget i detta fall kunna uppgå till avrundat 17 000 kronor.

Det förtjänar även här påpekas, att ansökan om statsbidrag till skolor av ovannämnt slag skall vara ingiven till KÖY senast 3 månader före början av det budgetår ansökningen avser. Senare inkommen ansökan kan dock upptas till prövning.

3. Till företagen, som ställer lokaler, maskiner eller annan utrustning till kommuns eller KÖY:s disposition för anordnande av arbetslöshetskurs, kan ersättning härför utgå. Storleken av denna blir beroende av en överenskommelse från fall till fall. Statsbidragsbestämmelserna för detta slag av kurser är reglerade i kungörelsen om yrkesutbildningskurser för arbetslösa (SFS 1945: 445 jämte ändringar).

4. Enligt kungl. arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) anvisningar, som stöder sig på riksdagens och Kungl. Maj:ts beslut om yrkesutbildningskurser för arbetslösa, kan kursavgift utbetalas även vid utbildning inom näringslivet.

Det framhålles i AMS' anvisningar att som allmän regel skall gälla vid de förhandlingar, som i dessa frågor föres mellan länsarbetsnämnd och vederbörande företag, att den utbildning som normalt bedrivs inom företaget skall fortgå i oförändrad form och omfattning. Endast i fråga om den extraordinära utbildning som erfordras för att bereda arbetslösa yrkesutbildning bör andra former för finansiering diskuteras.

Det bör eftersträvas att utbildningen organiseras helt i företagets regi, varvid kostnaden för lärare, instruktörer, lokaler, maskiner, materiel samt i förekommande fall viss timplenning bestrides av företaget. Det bör sålun-

da ankomma på företag att svara för kostnaderna i samband med fortbildningen av arbetskraft som friställts inom det egna företaget. I varje fall synes denna regel böra gälla, när fråga är om fortbildning av permitterade, som efter kortare tid avses återgå till arbete inom företaget.

I de fall företagen icke helt kan svara för med utbildningen sammanhängande kostnader kan överenskommelse om viss begränsad kursavgift träffas. Detta kan bli aktuellt bl. a. då ett företag är berett att medverka till utbildning av arbetskraft, som företaget självt ej har behov av. Länsarbetsnämnd skall därför utan arbetsmarknadsstyrelsens hörande kunna träffa avtal med företag om kursavgift, som icke överstiger 1 kr. per elev och timme. För kursavgift som uppgår till högre belopp skall arbetsmarknadsstyrelsens medgivande inhämtas.

Här nämnda statsbidragsformer har olika ekonomisk betydelse för företagen och kan för de två förstnämnda slagen, som avser den ordinarie yrkesutbildningen, till skillnad från de två sistnämnda, som avser yrkesutbildning i första hand av arbetslösa, uppskattas till följande belopp.

Skolform	Bidrag vid normalläsår (42 veckor)	Bidraget beräknat per vecka	Bidraget beräknat per dag och elev (8 elever)	Bidraget beräknat per dag och elev (16 elever)
Enskild B-skola (företaget som huvudman)	14 500:—	345:—	7: 19	3: 59
Inbyggd skola (kommunen huvudman)	17 137:—	408:—	8: 50	4: 25

Vad gäller arbetslöshetskurserna beräknas enligt uppgift från KÖY i oktober 1958 driftskostnaden exklusive timpenning till deltagarna samt hyres- och maskinkostnader till i genomsnitt ca 2 600 kronor för månad. Statsverkets kostnader skulle följaktligen i detta fall uppgå till 12: 50 kronor för dag och elev beräknat efter 8 elever och 26 arbetsdagar per månad och till 6: 25 kronor vid 16 elever. I genomsnitt kan elevantalet uppskattas till 13, vilket skulle innebära en kostnad av 7: 70 kronor för elev och dag.

Om utbildningen anordnas som kommunal arbetslöshetskurs, torde statsverkets kostnad i allmänhet bli något lägre. Närmare sifferuppgifter beträffande de faktiska kostnaderna har inte stått att få.

Vad gäller de av AMS lämnade kursavgifterna kan dessa uppgå till högst 8 kronor per dag och elev vid länsarbetsnämnds bestämmande om undervisningstiden uppgår till åtta timmar per dag. För högre kursavgift fordras AMS' medgivande.

Omfattningen av yrkesutbildningen med statsunderstöd med fördelning på de här nämnda olika statsbidragsformerna kan uppskattas till följande i oktober/november 1959.

<i>Statsbidragsform 1</i>	Elever i företagsskolor 2 900 elever
<i>Statsbidragsform 2</i>	Centrala och kommunala skolor 28 500 elever, varav
»	inbyggda verkstadsskolor 4 100 elever
»	andra enskilda yrkesskolor än företagsskolor 5 100 elever
<i>Statsbidragsform 3</i>	Kurser för utbildning av arbetslösa enligt KÖY:s regler 3 400 elever
<i>Statsbidragsform 4</i>	Fortbildning av inom företagen arbetslösa enligt AMS' regler 380 elever
	Summa 40 280 elever.

Som framgår av sammanställningen utgör antalet elever som erhåller yrkesutbildning i skolmässiga former i näringslivet, främst industri och hantverk, en relativt liten andel av samtliga under utbildning varande elever, endast ca 1/5. Härvid bortses ifrån de 3 000—3 500 lärlingar, som med statsbidrag undergår utbildning hos hantverksmästare och för utbildning inom byggnadsyrkena.

Redan inom ramen för nuvarande statsanslag för den ordinarie yrkesutbildningen (bidragsformerna 1 och 2) kan åtskilligt göras för att stimulera fram ett ökat intresse för samverkan mellan näringsliv och samhälle på yrkesutbildningens område.

Liksom 1952 års yrkesutbildningssakkunniga föreslog och som sedan i olika framställningar från riksdag och KÖY:s sida aktualiserats bör statsbidrag kunna utgå förutom till företagsskolor och inbyggda skolor för industri och hantverk även till företagsskolor och inbyggda skolor för handel och för husligt arbete. Till det husliga området skall i så fall inräknas även de s. k. vårdområdena.

Ecklesiastikministern har glädjande nog i årets statsverksproposition föreslagit, att statsbidrag skall kunna utgå till inbyggd skola inom det husliga arbetets område med ett belopp av högst 10 800 kronor för år och avdelning. Beträffande andra ändamål än utbildning av personal för sjukvård anser han att bidrag endast skall utgå efter Kungl. Maj:ts medgivande för varje särskilt fall. Han framhåller i övrigt, att utbildningen på detta område under budgetåret 1960/61 inte torde komma att få någon större omfattning.

Tillämpningen av statsbidragsbestämmelserna kan också ändras i en för verksamheten ändamålsenlig riktning. Även enstaka kurser av kortare varaktighet än ett normalläsår bör kunna godkännas för statsbidrag. Nödvändigheten av att Kungl. Maj:t som i fråga om företagsskolor i varje särskilt fall skall pröva statsbidragsfrågan kan vidare starkt ifrågasättas. Liksom beträffande kommunala yrkesskolor borde avgörandet kunna fattas av KÖY. Denna myndighets godkännande av utbildningsplan och praktiska arrangemang borde i princip vara tillfyllest för att statsbidrag skall kunna påräknas. Ett företag skulle alltså alltid, innan utbildning igångsattes, utan större tidsutdräkt kunna erhålla besked huruvida utbildningsverksamheten kan

godkännas för erhållande av statsbidrag. En förenkling synes vidare vara att statsbidraget fastställas att utgå per elev och dag i stället för som nu i form av ett klumpbelopp per läsår. All tveksamhet beträffande statsbidragets storlek skulle härigenom elimineras.

Av förut anförda skäl:

I. Behovet av väsentligt utökad utbildningskapacitet för

- a) ungdom som valt yrke och levnadsbana
- b) vuxna som behöver omskolas, vidareutbildas eller yrkestränas
- c) samt skolungdom som under skoltiden ges möjlighet att pröva sig fram till det lämpliga yrket.

II. Nuvarande låga grad av skolmässig utbildning inom näringslivet.

III. Svårigheterna att tillräckligt snabbt genomföra en utbyggnad av de centrala och kommunala yrkesskolorna med hänsyn till de betydande investerings- och personalkostnaderna är det nödvändigt att den praktiska yrkesutbildningen och alla därmed sammanhängande frågor blir föremål för utredning, handläggning och beredning på samma effektiva sätt som gäller för universitetens och högskolornas uppgifter och behov (1955 års universitetsutredning) eller skolfrågorna i sin helhet i 1957 års skolberedning.

Det bör vidare framhållas, att tiden även av andra skäl kan anses mogen för att ta krafttag på yrkesutbildningens område. För den allmänbildande skolan och den högre undervisningen vid högskolor och universitet har under de senaste åren perspektiven klarnat och reformarbetets praktiska genomförande påbörjats med stor framgång. På yrkesutbildningens område har varken utbildningens omfattning eller utbildningens inriktning ännu kunnat preciseras, inte heller har klarlagts hur yrkesutbildningen smidigt skall inpassas i arbetsmarknadspolitiken och efter näringslivets strukturförändringar, inte heller har mera ingående överväganden gjorts i fråga om samhällets resp. näringslivets eget ansvar för att tillgodose behovet av utbildad arbetskraft.

Det måste också med skärpa framhållas, att ungdomar som väljer de praktiska utbildningsvägarna inte i utbildningshänseende får bli tillbakasatta i jämförelse med ungdomar som väljer de mera teoretiska utbildningslinjerna.

Med hänsyn till lägets allvar på yrkesutbildningens område är det nödvändigt, att den i det föregående omnämnda yrkesskolberedningen tillkommer utan tidsutdräkt och att arbetet på reformering av yrkesutbildningen upptages med stor kraft.

De vägledande principerna för en sådan yrkesskolberednings arbete och för reformarbetet över huvud kan i huvudsak anges till följande.

A. Yrkesutbildning för ungdom

1. Ett betydligt intimare samarbete skapas mellan näringslivet och det statliga och kommunala yrkesutbildningsväsendet i sådan riktning att nä-

ringslivet självt åtager sig mer av det praktiska utbildningsarbetet under samhällets vägledning och kontroll. Utbildningen bör i ökad omfattning ske i företagsskolor och anslutas till produktionen och verksamheten i övrigt.

2. Nuvarande statsbidragsmöjligheter överses i förenklande riktning och utvidgas till att avse alla näringsområden på sätt som tidigare angivits.

3. Verksamheten vid de centrala och kommunala yrkesskolorna överses med riktpunkten:

a) Undervisningen avser i första hand att meddela eleverna en grundläggande utbildning av 1 års längd. Den fortsatta utbildningen fortsättes i ordnade former i företagen tills de uppsatta utbildningsmålen uppnåtts.

b) Översynen tar också sikte på att genom skiftgång, dubbleringar och andra extraordinära åtgärder snabbt öka kapaciteten på platser där denna nu visar sig alltför otillräcklig.

c) Näringslivet och arbetsmarknadsmyndigheterna beredes tillfälle att föreslå utbildningsyrken och påverka utbildningsplanerna, varigenom garantier erhålles att dessa är anpassade efter den aktuella arbetsmarknaden, den tekniska utvecklingen och morgondagens krav.

d) Den allmänbildande och medborgerligt fostrande verksamheten vid våra yrkesskolor får inte eftersättas, teoretisk och praktisk utbildning måste i dessa hänseenden jämsställas.

4. Lärarpersonalen beredes möjlighet att arbeta och tjänstgöra vid företag inom branscher, för vilka den utbildar arbetskraft; samtidigt ges yrkesutbildningsväsendet praktiska möjligheter att »inlåna» personal från näringslivet till sin verksamhet. Fortbildnings- och omskolningsverksamhet för yrkeslärare effektiviseras.

5. Företag beredes statsbidragsmöjlighet för uppförande av lokaler i anslutning till sin verksamhet efter samma grunder som gäller för kommunerna, nämligen med högst 325 kronor per m² för uppförande eller inköp av lokaler för nämnda ändamål samt i förekommande fall för bestridande av kostnader för de ändrings- och reparationsarbeten som erfordras för att iordningställa inköpt eller disponerad byggnad avsedd för yrkesutbildningsverksamhet.

6. För anskaffande av en första grunduppsättning av maskiner och verktyg och övrig utrustning lämnas statsbidrag med hälften eller i undantagsfall två tredjedelar av kostnaden.

7. För varje bransch och yrkesutbildningsområde upprättas särskilda nämnder med representanter för näringslivet och arbetsmarknadens parter, vilka får till uppgift att under den centrala yrkesutbildningsledningens överinseende:

a) upprätta utbildningsplaner och anpassa dessa efter företagens och produktionens önskemål

b) bedriva konsulterande verksamhet genom att besöka och instruera företagen i utbildningsfrågor

c) tillse att mindre och medelstora företag samverkar i fråga om utbildningen.

8. Behovet av utbildning med inriktning på olika yrken över arbetsområden måste fortlöpande bedömas med hänsyn till arbetsmarknadens och näringslivets förändringar. AMS' prognosverksamhet och annan forskning på området dimensioneras med hänsyn härtill.

B. Den arbetsmarknadsmässiga yrkesutbildningen för vuxna

Vår nuvarande skolmässiga yrkesutbildning tar inte tillräcklig hänsyn till att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna snabbt måste anpassas efter skiftningarna på arbetsmarknaden. Detta gäller alla insatser som syftar till ökad geografisk och yrkesmässig rörlighet. Vissa företag och branschorganisationer har gjort betydande insatser i fråga om anpassningsutbildning för vuxna. Åtgärderna har varit betingade av näringslivets brist på yrkeskunnig personal och önskemålet att snabbt kunna infoga den nyrekryterade arbetskraften i produktivt arbete.

Den omskolning och fortbildning av vuxna som initierats av arbetsmarknadsmyndigheterna och avsett en rad olika kategorier arbetssökande, såsom arbetslösa, partiellt arbetsföra, omflyttningssökande, personer med ofullständig eller förlegad yrkesutbildning m. fl. grupper har till större delen skett i kurser organiserade av KÖY och har exempelvis under budgetåret 1958/59 berört ca 10 000 personer.

Vid sidan av den kursverksamhet som bedrivits av KÖY i samarbete med AMS har arbetsmarknadsstyrelsen själv, som tidigare framhållits, tagit initiativ som lett till ökad omskolning och fortbildning av arbetslösa inom företagen. Denna utbildning har främst kommit till stånd då företag eljest skulle ha permitterat arbetskraft eller i en del fall då företag kunnat ställa ledig utbildningskapacitet till arbetsmarknadsmyndigheternas förfogande för omskolning av arbetslösa.

Denna vuxenutbildning kan för framtiden bedömas bli ett av de allra viktigaste och ändamålsenligaste arbetsmarknadsinstrumenten, och den främjas bäst om utbildningskapaciteten inom näringslivet utökas kraftigt och utbildningen sker i former, som så nära som möjligt ansluter sig till det praktiska arbetet inom näringslivet. Omskolningen ger då bästa resultat, förmedlingsverksamheten går lättare och man får största utsikt till framgång med de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna.

Ur vuxenutbildningens synpunkt är det därför av största vikt, att yrkesutbildningen i sin helhet organiseras enligt riktlinjer som angivits ovan under A. I avvaktan på en sådan nyinriktning bör dock redan nu vissa omedelbara åtgärder vidtagas.

1. Arbetsmarknadsmyndigheterna beredes klar författningsmässig möjlighet att stimulera fram kurser och andra yrkesutbildningsåtgärder, inte endast avseende arbetslösa och därmed jämställda, utan också för att övervinna brist på yrkeskunnig arbetskraft. Övervinnandet av sådan brist är ofta en förutsättning för att framtida arbetslöshet skall undvikas eller för anställning av svårplacerad arbetskraft.

2. En rådgivande delegation upprättas för vuxenutbildningen. Delegationens uppgift skall vara att självständigt dra upp riktlinjerna för och följa de båda verkens befattning med utbildningsfrågorna, varvid uppmärksamhet även skall ägnas företagsutbildningen och vuxenutbildningen inom det ordinarie utbildningsväsendet.

3. Anslagen för yrkesutbildning av arbetslösa eller för vuxenutbildningen beviljas f. n. över femte huvudtiteln. Även kostnader för delegationens arbete och administrativa verksamhet synes böra utgå från samma huvudtitel.

4. Länsarbetsnämnderna förordnas som kursstyrelse för den inom resp. **län bedrivna arbetsmarknadsmässiga** vuxenutbildningen. Till länsarbetsnämnderna delegeras rätten att inom vissa av delegationen bestämda ramar fatta beslut rörande påbörjandet och avslutandet av kurser, anskaffandet av lokaler, anskaffandet av lärare samt uttagning av elever.

C. Åtgärder avseende praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning.

Såsom undervisningsrådet Orring framhåller i det tidigare citerade avsnittet bör den praktiska yrkesorienteringen så långt som möjligt ske i företagen, medan den förberedande yrkesutbildningen måste ordnas i skolmässiga former. Det förefaller då naturligt, att den senare utbildningen organiseras i samarbete mellan befintliga kommunala yrkesskolor och den allmänna skolan. Det säger sig självt att den praktiska yrkesorienteringen kan ges ett riktigt innehåll om yrkesutbildningen såsom sådan är väl utvecklad vid företagen och när det vid dessa finns särskild personal och organisation för ändamålet.

D. Finansiering

Statens och kommunernas nuvarande utgifter för yrkesutbildningsändamål är svåra att uppskatta. Den av KÖY administrerade verksamheten beräknas uppgå till 137 miljoner kronor för budgetåret 1959/60 jämte 40 miljoner kronor för arbetslöshetskurser över femte huvudtiteln. Lantbruks- och skogsstyrelsernas utbildningsverksamhet torde kosta ca 25 miljoner kronor och arbetsmarknadsstyrelsens åtgärder för vuxenutbildningen torde uppgå till 15 miljoner kronor. Inalles torde staten alltså på den praktiska yrkesutbildningen lägga ned kostnader i dag, uppgående till ca 220 miljoner kronor (bortsett från investeringskostnader). Landstingens utgifter för de centrala verkstadsskolorna torde netto belöpa sig på 25 miljoner kronor, primärkommunernas utgifter för yrkesutbildningsändamål är ännu svårare att uppskatta men torde uppgå lägst till 150 miljoner kronor årligen.

Stats och kommuns utgifter för den praktiska utbildningen torde sålunda uppgå till sammanlagt ca 400 miljoner kronor. Näringslivets egna kostnader undandrar sig ett bedömande. De betraktas och bokföres i regel som vanliga produktionskostnader avsedda att täckas på samma sätt som övriga kostnader, alltså i konsumenternas priser.

I det kritiska läge vari den praktiska yrkesutbildningen nu befinner sig,

med de stora utbyggnadsbehov som gör sig gällande för att näringslivet i sin helhet skall kunna effektivt fullgöra sina uppgifter, förefaller det rimligt att se yrkesutbildningen som en gemensam produktionskostnadsutgift för samtliga företagare, oavsett om de tillhör den privata eller den offentliga sektorn. Den behövliga utbyggnaden av yrkesutbildningen torde inom få år för samhällets del medföra minst fördubblade utgifter. På ett motsvarande sätt står det privata näringslivet inför ökade utgifter både vad gäller utbildningen av den unga arbetskraften och utbildningen av den redan anställda och sysselsatta arbetskraften.

Då en ökad samverkan mellan samhälle och näringsliv synes vara den enda framkomliga vägen för att i tid och med framgång kunna lösa de invecklade yrkesutbildningsfrågorna, bör en sådan samverkan lämpligen komma till stånd enligt ett system där samhället samordnar, övervakar och stimulerar verksamheten samtidigt med att företagen i sin prissättning eller på annat sätt skaffar sig täckning för de ökade yrkesutbildningskostnaderna.

Praktiskt bör systemet utformas på sådant sätt att alla företag påföres en yrkesutbildningsavgift i förhållande till lönesumman i företaget. Denna avgift förmedlas in till staten, som i sin tur förmedlar tillbaka avgifterna till företagen i form av statsbidrag till verksamheten avseende såväl de löpande utbildningskostnaderna som investeringsutgifterna. Härigenom vinnas en likformig fördelning av kostnaderna över hela näringslivet som i lika mån kan anses ha nytta av en över hela linjen effektiviserad yrkesutbildning.

Samhälle och näringsliv kan vidare gemensamt främja utvecklingen inom de områden som ter sig som särskilt tillbakasatta ur utbildningssynpunkt och som med hänsyn till utlandskonkurrens och motsvarande anledningar kan anses vara i behov av särskilda insatser.

Om yrkesutbildningsavgiften sättes så lågt som en procent av lönesumman kan vid nuvarande löneläge den summa som på här angivet sätt skulle ställas till förfogande för yrkesutbildningsändamål beräknas bli 250—300 miljoner kronor, ett belopp som i stort sett motsvarar kostnaderna för den behövliga utbyggnaden under de närmaste åren.

Under hänvisning till ovanstående motivering hemställer vi,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t förorda tillsättandet av en beredning för yrkesutbildningsfrågor i syfte att skapa tillräcklig kapacitet inom utbildningsväsendet.

Stockholm den 26 januari 1960

Nils Kellgren

Sigrid Ekendahl

Rune Johansson

i Norrköping

Gunnel Olsson

Joh. Blidfors

Hans Gustafsson